

12. DUKE ELDER, Textbuch Ophtalmologie.
13. NICATI, Archives d'Ophtalmologie.
14. ABELSDORFF καὶ VESSELY, Archiv für Augenheilkunde, 1919, σελ. 65.
15. VESSELY, Zeitschrift für Augenheilkunde, 1929, σελ. 11.

γ) Ἱερί.

16. CARLINI, Bericht für Augenheilkunde, 1910, σελ. 134 καὶ 143.
17. MAGITOT, Traité d'Ophtalmologie 2, 1939, σελ. 121.
18. ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ Η., Zeitschrift für Augenheilkunde, 1936, σελ. 93. Δελτίον Ἑλληνικῆς Ὀφθαλμολογικῆς Ἑταιρείας, 1935, σελ. 15.
19. ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ Γ', Annales d'Oculistique, 1924, σελ. 761. Πρακτικά Ἱατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, 1923, σελ. 85.

Οἱ λοιποὶ ἐν τῷ κειμένῳ σημειούμενοι συγγραφεῖς ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω συγγραφῶν.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— Περὶ τοῦ φιλοσόφου Σωκράτους, ὑπὸ Βασίλ. Αἰμινήτου*.

Ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ φυσιολόγου κ. Σπυρ. Δοντᾶ, τῆς γενομένης εἰς τὴν Ἀκαδημίαν κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν (11^η Ὀκτωβρίου) μὲ θέμα: «Διατὶ ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων Σωκράτης δὲν συνέγραψε τίποτε», ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσω τὰ δεδομένα ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων, τὰ ὅποια ἀφ' ἐνὸς ἀντίκεινται πρὸς τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ κ. Δοντᾶ καὶ ἀφ' ἑτέρου λύουν ἀναμφισβητήτως τὸ ρηθὲν θέμα.

Κατὰ τὸν κ. Δοντᾶν ὁ Σωκράτης ἦτο ἐκ γενετῆς ὑπερμέτρωψ καὶ ἐπομένως ἡ ὄρασίς του ἦτο ἀσαφής διὰ τὰ πλησίον ἀντικείμενα, εἰς τὴν πάθησιν δὲ ταύτην προστετέθη καὶ ἡ πρεσβυωπία, ἡ ὅποια ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 40^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἐκ τῆς προσθήκης ταύτης ἡ ὄρασις γίνεται ἔτι μᾶλλον ἀσαφής. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἀσάφεια εἶναι μόνον διὰ τὰ πλησίον ἀντικείμενα, βραδύτερον ὅμως συμβαίνει καὶ διὰ τὰ μακράν. Ἐκ τούτου ὁ Σωκράτης δὲν ἠδύνατο νὰ συγγράψῃ.

Κατ' ἀρχὴν ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν συνέγραψε δὲν εἶναι κάτι τὸ πρωτοφανές. Οὐχὶ ἐλάχιστοι ἐκ τῶν μεγάλων σοφῶν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου μέχρι καὶ τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ καὶ κατόπιν ἀπὸ τοῦ Ἀμμωνίου Σακκά μέχρι σήμερον, δὲν συνέγραψαν οἱ ἴδιοι, χωρὶς ὅλοι αὐτοὶ νὰ ἔχουν πάθησιν τινα τῆς ὁράσεως· οὐδεὶς δὲ ἡσχολήθη διὰ τὸ αἷτιον τῆς μὴ συγγραφῆς ὑπ' αὐτῶν. Ὁ φυσιολόγος κ. Δοντᾶς κατέληξεν εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἐκ φυσιολογικῆς παρ' αὐτοῦ μελέτης μιᾶς ἐκ τῶν προτομῶν τοῦ Σωκράτους ἐκ μαρμάρου. Ἡ ἐξέτασις ὅμως τῶν αὐθεντικῶν ἀρχαίων κειμένων ἄγει ταχέως καὶ ἀσφαλῶς εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος διάφορον.

* BAS. EGINITIS, Le philosophe Socrate.

Εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα παρατηροῦμεν ὅτι ἐκτίθενται φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Σωκράτους ἀνάξιαι λόγου, π. χ. ὅτι ἦτο κοντός, παχὺς κλπ. Οὐδαμοῦ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρει πάθησιν τῆς ὁράσεως τοῦ Σωκράτους καὶ μάλιστα τόσον σπουδαίαν καὶ βασικὴν δι' ἓνα φιλόσοφον διὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Τοιαύτη κατάστασις δὲν ἀναφέρεται διὰ τὸν Σωκράτη δι' οἰανδήποτε ἡλικίαν. Οὐδὲ νύξιν γίνεται παρ' οἰουδήποτε συγγραφέως περὶ παθήσεως τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σωκράτους, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδε καὶ αὐτὴ λαβὴν διακωμωδήσεώς του ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὅστις, διὰ τὴν ὄρασιν τοῦ Σωκράτους λέγει εἰς τὰς «Νεφέλας» (στ. 513) μόνον τὰ ἑξῆς: «διότι βιδίξεις ἀλαζονικῶς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ρίπτεις βλέμματα ἀλαζονικὰ ἐκ τῶν πλαγίων», χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τις περὶ παθήσεως αὐτῆς. Τοῦναντίον, ὁ Σωκράτης, περιγράφων ὁ ἴδιος τὸ πρόσωπόν του πρὸς τὸν Κριτόβουλον, καυχᾶται ὡς ἔχων ὀφθαλμοὺς καλυτέρους τοῦ Κριτοβούλου, διότι βλέπει τόσον πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὅσον καὶ πλαγίως, καθ' ὅσον οἱ ὀφθαλμοὶ του εἶναι ἐπιπόλαιοι (Ξενοφῶντος, Συμπ., κεφ. V). Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φαίδωνα (117 b), γράφων διὰ τὸ βλέμμα τοῦ Σωκράτους, προσομοιάζει αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ταύρου. Ὁ Σωκράτης μετέσχε μαχῶν καὶ ἐκστρατειῶν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπολέμησεν ἥρωικῶς. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Συμπ., 221 a-b) ὁ Σωκράτης εἰς τὴν μάχην τοῦ Δηλίου τῷ 425 π. Χ. ἐπορεύετο ψυχραίμως, ὅπως καὶ ἐδῶ εἰς τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν του, βιδίζων μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ρίπτων βλέμματα ἐκ τῶν πλαγίων «περισκοπῶν καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς πολεμίους», ἦτο δὲ τότε 46 ἐτῶν. Ἐπίσης ὁ Πλάτων γράφει ὅτι ὁ Σωκράτης ἔρριψε τὸ βλέμμα του ἐπὶ τοῦ δημίου, ὁ ὁποῖος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν νὰ πῇ τὸ κώνειον «ὥσπερ εἰώθει ταυρηδὸν ὑποβλέψας». Καὶ ἐνῷ λοιπὸν γίνεται λόγος περὶ τῆς ὁράσεως τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου του, οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ παθήσεώς τινος καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ μαχῶν καὶ ἡλικίας 46 ἐτῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἔχομεν εἰδήσεις καὶ γεγονότα, μαρτυροῦντα ὅτι ὁ Σωκράτης ἠδύνατο νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ συγγραφήν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Οὕτως ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ξενοφῶντος συνάγεται ὅτι ὁ Σωκράτης κατὰ τὰς συνομιλίας μετὰ τῶν μαθητῶν του ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς προγενεστέρους του σοφοὺς συγγραφεῖς, Ὅμηρον, Ἡσίοδον, Πίνδαρον καὶ ἄλλους. Οὕτως ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματα» (1, 6, 14) παρουσιάζει τὸν Σωκράτην λέγοντα: «Ἐγὼ δὲ εὕρισκω μεγάλην εὐχαρίστησιν μὲ τοὺς καλοὺς φίλους, καὶ ἐὰν ἀποκτήσω ὠφελίμὸν τινα γινώσκω τὴν ἀνακοινῶναι εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοὺς συνιστῶ εἰς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νομίζω ὅτι θὰ ἔχουν ὠφελείαν τινα ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν. Καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν παλαιῶν σοφῶν, τοὺς ὁποίους ἐκείνοι ἐκληροδότησαν εἰς ἡμᾶς γράφοντες αὐτοὺς εἰς βιβλία, ἀνερευνῶν τὰ βιβλία αὐτὰ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς φίλους τὰ ἀναγινώσκω καὶ ἐὰν βλέ-

πωμεν κάτι, τὸ ὁποῖον εἶναι καλόν, τὸ ἐκλέγομεν καὶ νομίζομεν μέγα κέρδος, ἐὰν γινώμεθα ὠφέλιμοι πρὸς ἀλλήλους.»

Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (Β' 22) ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: «Λέγουσιν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἔδωκεν εἰς τὸν Σωκράτην τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ποία ἡ κρίσις του, ὁ δὲ Σωκράτης ἀπεκρίθη: «αἱ σκέψεις, τὰς ὁποίας κατενόησα εἶναι σπουδαῖαι, νομίζω δὲ ὅτι ὅμοιαι εἶναι καὶ ἐκεῖναι τὰς ὁποίας δὲν κατενόησα. Ὅμως διὰ τὰ κατανόηθῃ τὸ σύγγραμμα ἔχει ἀνάγκη Δηλίου κολυμβητοῦ.»

Ὁ Σωκράτης εἰς τὸν «Φαίδωνα», ἐκθέτων τὴν γνώμην του περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου διὰ τὸ σύμπαν, λέγει (98 a - b): «*προῶν καὶ ἀναγινώσκων, ὁρῶ ἄνδρα κλπ.*».

Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ἐν (Β' 5) ὅτι ὁ Λυσίας συνέταξεν ἔγγραφον ἀπολογίαν τοῦ Σωκράτους καὶ μεταβὰς εἰς τὴν φυλακὴν παρέδωκε τὸ ἔγγραφον εἰς αὐτὸν διὰ τὴν ὑπεράσπισίν του εἰς τὸ δικαστήριον. Ὁ Σωκράτης ὅμως, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁλοκλήρου τῆς ἀπολογίας ταύτης, εἶπεν εἰς τὸν Λυσίαν: «Καλὸς μὲν ὁ λόγος, ὦ Λυσία, οὐ μὴν ἀρμότιον γ' ἐμοί». Καὶ ὡς αἴτιον τῆς ἀπορρίψεως τῆς ἀπολογίας ἔφερε: «γὰρ ἦν τὸ πλέον δικανικὸς ἢ ἐμφιλόσοφος». Ὡς δὲ ἀναφέρει ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Φαίδωνα», μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους μεταβάντες εἰς τὴν φυλακὴν δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του εὗρον αὐτὸν στιχουργοῦντα Αἰσωπεῖους μύθους, εἶχε δὲ συνθέσει καὶ παιᾶνα εἰς τὸ Ἀπόλλωνα. Τούτων διεσώθησαν δύο ἀρχαί. Ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Μένωνα» (86e ἐξ.) καὶ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του (IV, 7, 3) ἀναφέρουν ὅτι ὁ Σωκράτης ἡσχολεῖτο μὲ γεωμετρικὰ προβλήματα καὶ διαγράμματα, δηλαδὴ ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελῇ, ἐὰν ἡ ὄρασις του ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ. Εἰς δὲ τὸν «Φαίδωνα» (96a) ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι κατὰ τὴν πρώτην νεότητά του ἡσχολήθη μὲ τὴν Φυσικὴν ἐπιστήμην «περὶ Φύσεως ἱστορίαν». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τότε ἡσχολήθη καὶ μὲ τὴν Γεωμετρίαν, ἀναγινώσκων βεβαίως καὶ τὰ σχετικὰ συγγράμματα.

Αἱ προηγούμεναι πληροφορίες ἐκ τῶν κειμένων, ἀναφερόμεναι εἰς διαφόρους ἡλικίας τοῦ Σωκράτους, ἀποδεικνύουν ἀσφαλῶς ὅτι οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ γράφῃ καθ' ὅλον τὸν βίον του. Ἀλλὰ καὶ μόνον ἐκ τῶν ὅσων ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης εἶπε περὶ τῶν ὀφθαλμῶν του εἰς τὸν Κριτόβουλον πειθόμεθα ὅτι ζήτημα ὑπερμετρωπίας δὲν εὐσταθεῖ. Καὶ γενικῶς ἐξ ὅλων τῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Σωκράτους δεδομένων συνάγεται ὅτι οὗτος εἶχε καθ' ὅλον τὸν βίον του ἰσχυρὰν κράσιν, ὑγιέστατον ὀργανισμόν, εἰδικῶς δὲ ἡ ὄρασις του ἦτο ἀρίστη, μὴ προσβληθεῖσα οὔτε ὑπὸ τῆς κοινῆς πρεσβυωπίας εἰς βαθμὸν μὴ ἐπιτρέποντα ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἄνευ φακῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Σωκράτης ἦτο τελείως τυφλὸς καὶ ἤθελε νὰ γραφῇ ὅ,τιδήποτε, ἠδύνατο νὰ ὑπαγορεύῃ ὅπως ἔπραξαν ἄλλοι τυφλοί. Κατωτέρω θὰ ἴδω-

μεν τὰ αἵτια διὰ τὰ ὅποια ὁ Σωκράτης δὲν ἠθέλησε νὰ συγγράψῃ, ἐκτιθέμενα μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον¹.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ κ. Δοντᾶ συναγόμενα πορίσματα εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰς γνωστὰς πληροφορίας ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων². Ὁ Σωκράτης ἀπὸ ἡλικίας 17 ἐτῶν παρουσίασεν ἐξαιρετικὴν φιλοσοφικὴν ἰδιοφυίαν, ὥστε, κατὰ τὸν Πλούταρχον (Περὶ Σωκράτους δαιμονίου 589 E), διὰ χρησιμοῦ τῶν Δελφῶν συνεστήθη εἰς τὸν πατέρα του νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν υἱὸν του νὰ ρυθμίσῃ τὰ τοῦ βίου του, διότι διὰ τὴν ζωὴν του εἶχεν ἐντὸς του ὁδηγὸν καλύτερον ἀπὸ μυρίους διδασκάλους καὶ παιδαγωγούς. Ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἀπολογία ἀναφέρει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης ὁμολογεῖ ὅτι ἐστράφη πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας «ἐκ παίδων» καὶ ἐδή-

¹ Εἰς τὴν Ρώμην ὑπάρχουν πέντε (ἂν ἐνθυμούμεθα καλῶς) ἀρχαῖαι προτομαὶ τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν αὐτὴν αἵθουσαν τοῦ Μουσείου τοῦ Καπιτωλίου καὶ ἡ μία παραπλεύρως τῆς ἄλλης, οὐδεμία δὲ ἐξ αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς ἄλλην· φανερόν δὲ εἶναι ὅτι οἱ διάφοροι γλύπται τῶν προτομῶν τούτων προσεπάθησαν νὰ παρουσιάσουν τὰ πολλαχόθεν (ιδίως ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους περιγραφῆς τοῦ προσώπου του) ἀποδιδόμενα χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ γνώμη τῶν ἐιδίκων. Αἱ προτομαὶ αὗται εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐξόφθαλμοι. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς αὐτὰς προεξέχουν, εἶναι ἐπιπόλαιοι, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης χαρακτηρίζει τοὺς ὀφθαλμούς του, διὸ πολὺ ὀρθῶς οἱ εἰδικοί μεταφρασταὶ χαρακτηρίζουν αὐτοὺς ὡς ἐξωγικωμένους πρὸς τὰ ἔξω. Ἄν καὶ ἐπὶ προτομῶν μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν, ὅταν μάλιστα ἔχουν ἐκτελεσθῇ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ παριστωμένου προσώπου, ἐν τούτοις οἱ ὑπερμέτρωπες δὲν εἶναι ἐξόφθαλμοι, ἀλλὰ τοῦναντίον εἰς αὐτοὺς οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουν ἄξονα βραχύτερον τοῦ κανονικοῦ, διὸ εἶναι βυθισμένοι εἰς τοὺς κόγχους, δὲν προεξέχουν. Πρέπει νὰ ρίψωμεν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων ὅλα τὰ ἀρχαῖα κείμενα, τὸ ἐλληνικὸν τοῦτο θαῦμα, διὰ νὰ δεχθῶμεν τὴν πάθησιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σωκράτους. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας θεωρεῖται καὶ ὑποθέσεις ἀπορρίπτονται, ὅταν εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὰ πειραματικὰ δεδομένα. Τὸ πείραμα ἐδῶ, τὰ κείμενα ἐκεῖ· πρέπει δὲ νὰ τονίσωμεν ὅτι παρ' ἡμῖν ἔχουν γραφῇ μελέται καὶ ἄρθρα λίαν ἐμπεριστατωμένα καὶ συνοπτικὰ ὑπὸ τῶν συγχρόνων μας διαπρεπῶν φιλοσόφων καὶ φιλολόγων οὕτως, ὥστε δύναται πᾶς τις καὶ μὴ εἰδικὸς ἀκόμη νὰ κατατοπισθῇ ταχέως ἐπὶ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Σωκράτη ζητημάτων. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων κειμένων, λίαν διδασκτικὴ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, εἶναι καὶ πολύτιμος δι' ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοὺς φυσικομαθηματικούς εὐρίσκονται εἰς αὐτὰ σπουδαῖαι πληροφορίες καὶ διὰ τοῦτο ἡσχολήθημεν, ὅπως καὶ ἄλλοι Ἕλληνες φυσικομαθητικοί, ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη εἰς ἐπισταμένην μελέτην τῶν ἀρχαίων κειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων κατελήξαμεν εἰς σοβαρὰ συμπεράσματα, ὅπως ἡ σταθερότης τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν μινωικῶν χρόνων, ἀνακρινωθέντα ἤδη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηναίων καὶ δημοσιευθέντα ὑπ' αὐτῆς.

Ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Δοντᾶ ἐπεκρίθη τόσον εἰς ἰδικαιτέρας συνομιλίας ὅσον καὶ εἰς τὸν ἡμερ. τύπον (βλ. ἐφ. «Καθημερινή» 19, 26 καὶ 31 Ὀκτωβ.). Καὶ κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συζήτησιν ὅλοι οἱ ὁμιλήσαντες ἀκαδημαϊκοὶ ἐπέκριναν αὐτὴν οὐδενὸς ταχθέντος ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς ἀντιτιθεμένης πρὸς τὰ κείμενα.

² Βλ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ, «Σωκράτης», Ἐγκυκλ. Λεξικὸν τοῦ Ἡλίου, τόμ. 17, σελ. 512.

λωσεν εἰς τοὺς δικαστάς του ὅτι τὴν φωνὴν τοῦ «δαιμονίου» ἤκουεν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας. Κατὰ τὸν Πορφύριον, ὁ Σωκράτης ἀπὸ 17 ἐτῶν ἐγνωρίσθη μὲ τὸν φιλόσοφον Ἀρχέλαον, ὅστις προσέλαβεν αὐτὸν ὡς μαθητὴν του ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τὸ αὐτὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Θεόφραστος. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Σωκράτης τὰς πρώτας ἀφορμὰς διὰ τὴν ἀναπτύξιν τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἀρχέλαον, ὁ δὲ ποιητὴς Ἴων λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης μὲ τὸν Ἀρχέλαον εἶχον διαμεῖναι εἰς Σάμον. Κατὰ ταῦτα ἡ στροφὴ τοῦ Σωκράτους πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐγένετο «ἐκ παίδων», ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ κατὰ τὸν Πλάτωνα. Κατὰ τὸν κ. Δοντᾶν ὅμως ὁ Σωκράτης ἠναγκάσθη κατὰ τὸ 40ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γλυπτικὴν καὶ ἀσχοληθῇ ἔκτοτε μὲ τὴν φιλοσοφίαν εἰς ὁμιλίαις, ἀνίκανος ὦν νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ ἕνεκα τῆς παθήσεως τῶν ὀφθαλμῶν του. Ὁ Σωκράτης ὑπῆκουε μετὰ πίστεως εἰς ἐσωτερικὴν φωνήν, τὸ «δαιμόνιον» ἢ «θεῖον». Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ φῶς, τὸ ὁποῖον ἀνέκυπτεν ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητον, ἦτο κατὰ τὸν Γκομπέζ, μία ἐνόρασις, διαίσθησις, τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης ἠκολοῦθει μετὰ πίστεως, ὡς προσερχομένην ἐκ θεοῦ. Εἶναι δὲ ἄξιον προσοχῆς ὅτι ὁ Σωκράτης οὐδέποτε ἀνέφερε προτροπὴν τοῦ δαιμονίου πρὸς τὴν γλυπτικὴν. Τοῦναντίον, ὁ Πορφύριος ἀναφέρει ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ἐφέρετο ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ εὐπειθῶς εἰς διαταγὰς τοῦ πατρὸς του σχετικὰς πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἔτρεχεν ἀλλαχοῦ κατ' ἀρέσκειάν του. Τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ συνέβαινεν, ἐὰν ἡ γλυπτικὴ ἦτο ἀρεστὴ εἰς τὸν Σωκράτη ἢ ἐξωθεῖτο πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου. Οὐδὲ νύξιν γίνεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τοῦ Σωκράτους ὡς λιθοξόου. Τὸ λεγόμενον ὅτι τὸ ἀνάγλυφον «Τρεῖς χάριτες» τῆς Ἀκροπόλεως ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σωκράτους δὲν θεωρεῖται ἀληθές. Κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγους ὀφείλεται εἰς γλύπτην ἀρχαιότερον. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Σωκράτης ἦτο 28 ἐτῶν, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, τότε δὲ ἤρχισεν ἡ μήτηρ του μετερχομένη τὸ ἐπάγγελμα τῆς μαίας.

Ἐκ τῶν κειμένων λοιπὸν ἀποδεικνύεται ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε καλὴν ὄρασιν καθ' ὅλον τὸν βίον του καὶ ἠδύνατο νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ συγγράφῃ. Ἀπομένει ὅμως πρὸς ἐξέτασιν τὸ ζήτημα διὰ ποῖα αἷτια δὲν ἠθέλησε νὰ συγγράφῃ.

Τὰ ἥδη ὑποστηρικθέντα, ὡς καὶ οἰαδήποτε ἄλλα παρόμοια, εἶναι τελείως περιττὰ διὰ τὸ βασικὸν ζήτημα «διατὶ ὁ Σωκράτης δὲν συνέγραψε», διότι τοῦτο ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν «Φαῖδρον» (274a - 278b), ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, ἀναλύων θαυμασίως καὶ διὰ μακρῶν τὰ τοῦ προφορικῶ καὶ τοῦ γραπτῶ λόγου, ἐκθέτει δικτὶ προτιμᾷ τὸν προφορικὸν λόγον καὶ ἐκφράζεται περιφρονητικῶς διὰ τὸν γραπτόν.¹ Ἡ ἐκθεσις αὕτη ἐν συνόψει ἔχει ὡς ἑξῆς :

Κατὰ τὸν Σωκράτην λόγος ἀληθείης καὶ γνήσιος, ἔργον σπουδῆς, εἶναι μόνον ὁ

¹ Κ. ΒΟΥΡΒΕΡΗ, Παιδιὰ καὶ Παιδεία. Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολῆς, 6, 1955-56 σ. 518 κἑξ.

ζῶν καὶ ἔμψυχος προφορικὸς λόγος. Μὲ τὸν παλμὸν καὶ τὴν θέρμην τῆς ζωῆς του, ὁ λόγος οὗτος κινεῖται ὡς ἡρθρωμένη φωνὴ εὐθέως ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ λέγοντος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος καὶ «μανθάνοντος». Ὁ προφορικὸς λόγος εἶναι «ἀμείνων» καὶ «δυνατώτερος» τοῦ γραπτοῦ, διότι ἔχει προστάτην τὸν πατέρα καὶ φορέα του ἄνθρωπον, βοηθὸν πάντοτε παρόντα, ἕτοιμον νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ τέκνον του καὶ νὰ ἀμυνθῇ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἀντιλόγου. Ἐρωτώμενος ἀπαντᾷ, παρέχει διασαφήσεις ἢ ἐξηγήσεις, δύναται νὰ προλάβῃ ἢ ἄρῃ παρανοήσεις τῶν λεγομένων, νὰ ἐκταθῇ ἢ νὰ συμπυκνωθῇ κατὰ βούλησιν. Ὁ προφορικὸς λόγος πρὸς τούτοις ἡγεῖ ἢ σιωπᾷ κατὰ τὰ νεύματα τοῦ πατρὸς του, λέγεται ὅπου καὶ ὅταν καὶ ὅπως οὗτος θελήσῃ. Διὰ δὲ τῆς συνεχοῦς σπερματογονίας, ριζώσεως καὶ φυῆς, συνεχίζεται ἐσαεὶ, μετέχων τῆς ἀθανασίας.

Ἀντιθέτως, ὁ γραπτὸς λόγος εἶναι παιδιὰ, παίγνιον. Ὁ ἔντεχνος οὗτος καὶ ἐπιτετηδευμένος λόγος ἔχει τὰς ἀδυναμίας καὶ ἐλλείψεις ὅλων τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς μιμητικῆς τέχνης. Ὁμοιάζει λ.χ. ὡς πρὸς τὰς ἐλλείψεις μὲ τὰ ἔργα ζωγραφικῆς, τὰ ὁποῖα φαίνονται ζωντανά, χωρὶς νὰ εἶναι, διότι στεροῦνται φωνῆς. Ὅταν ἀπευθύνῃς ἐρώτησιν, εἴτε πρὸς τὰ γραπτὰ κείμενα εἴτε πρὸς τὰ ζωγραφήματα, θέλων νὰ ἀντιληφθῇς τὸ νόημά των, αὐτὰ δὲν ἀπαντοῦν «σεμνῶς πάνυ σιγᾷ», σημαίνοντα ἐν καὶ μόνον «ταῦτόν αἰεῖ», «ὥσπερ βιβλία οὐδὲν ἔχουσιν ἀποκρίνεσθαι, οὔτε... ἐρῆσθαι». Τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ λόγου ὑπόκεινται εἰς παρανόησιν ἢ κακομεταχείρισιν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ἀμυνθοῦν, ἀπόντος τοῦ πατρὸς των ἢ βοηθοῦ. Διότι εἶναι ἀσθενῆ ὁμοιώματα, μιμήματα καὶ εἰκόνες τοῦ ἀληθοῦς λόγου, εἰδῶλα καὶ «μῦθος» παραβαλλόμενα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ψυχῆς. Καὶ εἰς συμπέρασμα λέγει ὁ Σωκράτης κατὰ λέξιν: «Ὅστις λοιπὸν νομίζει ὅτι εἰς τὰ γραπτὰ ἀφῆνει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τέχνην τινὰ καὶ ὅστις πάλιν παραδέχεται ὅτι ἐκ τῶν γραπτῶν θὰ ἀνακύψῃ κατὶ σαφὲς καὶ βέβαιον θὰ εἶναι πλήρης πολλῆς ἀνοησίας καὶ πράγματι δὲν θὰ γνωρίξῃ τὸ προμαντευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμμωνος, νομίζων ὅτι οἱ γραπτοὶ λόγοι εἶναι κἀτι περισσότερον ἀπὸ τὸ νὰ ὑπενθυμίζουσιν τὰ περιεχόμενά των εἰς τὸν γνωρίζοντα αὐτά». Ὁ Στοβαῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ Σωκράτης, ἐρωτηθεὶς «διατὶ οὐ συγγράφει», εἶπεν «ὅτι ὁρῶ τὰ χαρτῖα πολλὴ τῶν γραφησομένων τιμιώτερα». Εἰς ταῦτα ἐκτίθενται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους σαφῶς καὶ λεπτομερῶς τὰ αἰτία, διὰ τὰ ὁποῖα οὗτος προὔτιμησε τὸν προφορικὸν λόγον καὶ ἀπεστρέφετο τὸν γραπτόν, διὸ καὶ δὲν συνέγραψεν. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τῶν λεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους οἰαδήποτε ἀντίρρησις εἶναι τελείως ἀπαράδεκτος.

Ἀξίον προσοχῆς εἶναι, νομίζομεν, ὅτι ὁ Σωκράτης πάντοτε προσφυλάσσετο ἀπὸ τοῦ νὰ παράσχῃ αἰτίαν ἐξ ἧς νὰ θανατωθῇ ἐνωρίς. Εἰς τὴν «Πολιτείαν» ὁ ἴδιος δηλοῖ ὅτι τὸ δαιμόνιον δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν πολι-

τικήν ζωήν, ἀλλὰ νὰ ἀσχολῇται μὲ τὴν φιλοσοφίαν. Πολλάκις δὲ ἔλεγεν ὅτι, ἂν ἀπετόλμα μίαν τοιαύτην ἀνάμειξιν, θὰ εἶχεν ἐμπλακῇ εἰς δίκας καὶ θὰ εἶχε λίαν ἐνωρίς θανατωθῇ. Προσεπάθει ἐμμέσως νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὁ Σωκράτης ἀπηύθυνεν ἐρωτήσεις, ἀποκρίσεις ὅμως δὲν ἔδιδε, διότι παρεδέχετο ὅτι δὲν ἦτο κάτοχος γνώσεων (ἐν οἷδα ὅτι οὐδὲν οἶδα) Κατὰ τὰς συνομιλίας του ἐδήλωνεν εἰς τοὺς συνομιλητάς του πλήρη ἄγνοιαν σχετικῶς πρὸς τὸ συζητούμενον θέμα καὶ ὑπέβαλλεν ἐρωτήσεις. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστάς, ἀπέκρουε τὴν διὰ δογματικῆς διδασκαλίας μετάδοσιν τῶν γνώσεων. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Τῶν μετὰ τὰ φυσικά 1078 b, 27) δύο εἶναι αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Σωκράτους, ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος διδασκαλίας καὶ οἱ γενικοὶ ὁρίσμοι.

Ἐκ τῶν προηγουμένων συνάγομεν τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ Σωκράτης κατὰ τὰ ἀρχαῖα κείμενα εἶχε καλὴν ὄρασιν μέχρι τοῦ θανάτου του.

2) Ἐκ τῆς μὴ ὑπάρξεως παθήσεως τῆς ὁράσεως ἐπόμενον εἶναι ὅτι καὶ τὰ πορίσματα τοῦ κ. Δοντᾶ καταπίπτουν. Ἐκτὸς τούτου εἶναι καὶ αὐτὰ ἀντίθετα πρὸς τὰ κείμενα.

3) Τὸ βασικὸν ζήτημα «διατί ὁ Σωκράτης δὲν συνέγραψε» εἶναι ὀριστικῶς ἀναλελυμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους καὶ ἐπομένως ἡ ἐκ παθήσεως τῆς ὁράσεως ἐξήγησις εἶναι ἀπαράδεκτος. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἡ πάθησις ὑφίστατο, ἡ φυσιολογικὴ ἐξέτασις μαρμαρίνης προτομῆς ἄνευ ὑποστηρίξεως ὑπὸ τῶν κειμένων, δὲν εὐσταθεῖ. Αἱ προτομαὶ δὲν εἶναι συνήθως πισταί, διὸ ὅταν ὑπάρχουν πλείονες διὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὅπως π.χ. διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ αὐτὸν τὸν Σωκράτη, οὐδεμία ὁμοιάζει πρὸς ἄλλην.

4) Ὁ Σωκράτης, ἔχων ἐχθροὺς τοὺς τότε πανισχύρους σοφιστάς καὶ πλείστους ἄλλους, προσφυλάσσετο ἀπὸ τοῦ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν ἐκ τῆς ὁποίας νὰ θανατωθῇ ἐνωρίς. Τοῦτο, νομίζομεν, συνέτεινεν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ἐναντίου τοῦ γραπτοῦ λόγου στάσιν τοῦ Σωκράτους, διότι, ὡς ὁ ἴδιος ἐκθέτει, ὁ γραπτὸς λόγος ὑπόκειται εἰς παρανοήσεις καὶ κακομεταχειρίσιν, αἱ ὁποῖαι θὰ προσεκάλουν δυσaréστους συνεπείας, ὡς συνέβη εἰς ἄλλους, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου διὰ τῆς ὁποίας ὁ Σωκράτης ἠρώτα, ἀλλὰ δὲν ἀπῆντα. Πλὴν τούτων καὶ τὰ οἰκονομικά του δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ, ὥστε νὰ προβῇ εἰς συγγραφάς, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπῆτουν μεγάλα ἔξοδα, ὡς καὶ ἡ χρῆσις βοηθοῦ. Ὁ Σωκράτης ἀπέφευγε νὰ ἐπιβαρύνῃ δι' οἰονδήποτε λόγον τοὺς μαθητάς του, κρατῶν τὴν ἀξιοπρέπειάν του.

5) Ὁ Σωκράτης ἦτο πεπροικισμένος μὲ λογικὴν συντριπτικὴν καὶ ἐνόρασιν λίαν ζωηράν καὶ φωτεινοτάτην, ὡς ἀποδεικνύουν καὶ αἱ ἐπαληθευθεῖσαι προφητεῖαί του.

Ἡ σημερινὴ ἀνακοίνωσις ἡμῶν, ἀνακοίνωσις ἐνὸς βεβήλου φυσικομαθηματικοῦ

ἐπὶ θέματος ἀνήκοντος ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ φιλολόγους, συνετάχθη ὅσον τὸ δυνατόν συντόμως καὶ δὲν ἔχει ἀξιώσεις ἀνακαλύψεώς τινος. Σκοπὸς τῆς εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἢ ὑπόμνησις τῶν σπουδαιοτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων πληροφοριῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων, αἱ ὁποῖαι ἀντιτίθενται εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Δοντά καὶ ἀφ' ἐτέρου ἢ λύσις τοῦ ζητήματος «διατὶ ὁ Σωκράτης δὲν συνέγραψε», διὰ τὸ ὁποῖον κατ' ἐξάίρεσιν διὰ τὸν Σωκράτη ἔχομεν ἀσφαλεστάτας καὶ κατηγορηματικὰς πληροφορίας παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίας ἢ ἀντιρρήσεις. Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς συνήθεις μὴ σοβαρὰς ἀντιλογίας.

*

Παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Δοντά.

Δὲν θὰ ἀκολουθήσω τὸν κ. Αἰγινήτην εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἤνοιξε, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς τάξεως.

Εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν μου «*Διατὶ ὁ Σωκράτης δὲν ἔγραψε τίποτε*» ἐστηρίχθην ἐπὶ βάσεων καθαρῶς ἐπιστημονικῶν καὶ εἰδικῶς φυσιολογικῶν διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξα σαφῶς ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχεν ὀφθαλμοὺς ὑπερμετωπικοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἔβλεπε καλὰ καὶ εἰργάζετο ὡς γλύπτης ἐφ' ὅσον ἦτο νέος.

Ὅτε ὅμως, μετὰ τὸ 40^{ον} ἔτος, ἤρχισεν ἡ πρεσβυπία του, τότε συνέβησαν τὰ ἐξῆς: ἐγκατέλειπεν οὗτος τὴν γλυπτικὴν, διότι ἔπαυσε νὰ βλέπῃ εὐκρινῶς τὰ λεπτὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη αὐτή. Τότε δ' ἐπεδόθη εἰς ἐργασίας δυναμένας νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἄνευ λεπτῆς ὁράσεως τοιαῦται δὲ εἶναι αἱ ὁμιλίας καὶ αἱ συζητήσεις. Οὕτω ἐφάνη τότε τὸ περίφημον δαιμόνιον τοῦ μεγάλου φιλοσόφου· εἶναι δὲ πασίγνωστον ὅτι οἱ ὑπερμέτωποι καὶ πρεσβύωποι εἶναι ἀδύνατον νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν ἄνευ καταλλήλων ἀμφικύρτων φακῶν. Τὴν ἐποχὴν ὅμως τοῦ Σωκράτους δὲν εἶχον ἀνακαλυφθῇ τὰ δίοπτρα.

Φαίνεται ὅτι ὁ κ. Αἰγινήτης εἶναι μετὰ ἐκείνων ποὺ ἀνέγνωσαν τὴν σημείωσιν τοῦ Ἀθηναίου τῆς Καθημερινῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφη ὅτι εἰς τὰς πρώτας σελίδας τοῦ Φαίδωνος ὁ Πλάτων ἀναφέρει ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους ἐπῆγαν εἰς τὸ δεσμοτήριον δύο ἡμέρας πρὶν πάρῃ τὸ κόνειον καὶ τὸν εὐρῆκαν νὰ γράφῃ εἰς ἱάμβους τοὺς πεζοὺς λόγους τοῦ Αἰσχύλου. Προσθέτει δὲ ὁ Ἀθηναῖος, «*δεδομένου ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς τὸ δεσμοτήριον εὐρισκόμενος δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἔχῃ γραφέα καὶ νὰ ὑπαγορεύῃ, εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι τοὺς ἱάμβους τοὺς ἔγραφεν ὁ ἴδιος καὶ ὅτι εἶχε, κατὰ συνέπειαν, τὰ μάτια του ἄρτια!*»

Ἄλλὰ διατὶ ὁ γράφας ταῦτα δὲν ἔκαμε τὴν ἀπλουστεράν σκέψιν, ὅτι χρέη γραφῆς θὰ ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ κάμῃ οἷοσδήποτε ἐκ τῶν παρόντων μαθητῶν τοῦ διδασκάλου;

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν εἶχε γράφῃ ὁ Σωκράτης ἰδιοχείρως τοὺς ἱάμβους, τί ἀπέγινε

τὸ χειρόγραφόν του; τὸ μοναδικὸν αὐτόγραφον ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ διδασκάλου; Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρασιωπηθῇ ἡ ὑπαρξίς του; Τοιοῦτον ἱερὸν κειμήλιον θὰ ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς καὶ θὰ ἐσώζετο, ὅπως διεσώθησαν τόσα χειρόγραφα τῶν μαθητῶν του, τὰ ὅποια παραμένουν ἔκτοτε ἀθάνατα!

Ἡ λογικὴ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν ἔγραψεν ἰδιοχείρως οὔτε τοὺς ἱάμβους.

ΒΙΟΛΟΓΙΑ. — Ἡ προῖκα καὶ ὁ εὐγονισμὸς τῆς φυλῆς, ὑπὸ Σπ. Δοντᾶ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ συνετοὶ ἄνθρωποι, ὅταν πρόκειται νὰ προμηθευθοῦν ἓνα φόρεμα, ψάχνουν μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ ἐπιμονὴν διὰ νὰ εὑρουν τὸ καλύτερον ὕφασμα τῆς ἀρεσκείας των. Τοῦτο γίνεται πρὸ πάντων ἀπὸ τὰς κυρίας, αἱ ὅποια δὲν διστάζουν νὰ ἐπισκέπτωνται πολλὰ εἰδικὰ καταστήματα καὶ νὰ ἐξετάζουν ἐπιμελῶς πολλὰ δείγματα διὰ νὰ εὑρουν τὸ εἶδος τοῦ ὑφάσματος, ποῦ ἔχει ὅλας τὰς ἀπαιτούμενας καλὰς ἰδιότητας, κατὰ τὴν στερεότητα, τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὸν ὥραϊον καὶ ἀσυνήθιστον χρωματισμόν, ἀντέχοντα καὶ εἰς τὸ φῶς διὰ νὰ μὴ «κόψη» τὸ χρῶμα καὶ ἄλλα. Πλὴν τοῦ ὑφάσματος γίνεται καὶ ἄλλη λεπτομερὴς ἔρευνα διὰ τὸ σχέδιον τοῦ φορέματος, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ εἶναι τῆς τελευταίας μόδας. Τοιαῦται ἀνάλογοι ἔρευναι γίνονται καὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν πολλῶν ἄλλων πραγμάτων.

Ἐνῶ δὲ διὰ τὴν ἀγορὰν ὅλων αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις εἶναι περιορισμένης διαρκείας, καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια καὶ ἐργασία διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρίστου εἶδους ἐνὸς πράγματος ἀψύχου καὶ προσκαίρου, δυναμένου ν' ἀντικατασταθῇ, δὲν γίνεται, ἀντιθέτως, ὁμοίαι λεπτομερὴς καὶ ἐπισταμένη ἐξέτασις κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐμψύχου ἀτόμου μὲ τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ συζήσῃ διὰ βίου, δηλαδὴ συζύγου.

Ἡ ἐκλογὴ συζύγου εἶναι καὶ διὰ τὰ δύο φύλα ἡ σπουδαιοτάτη πρᾶξις ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξαρτᾶται ἡ μέλλουσα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἀπὸ τὴν καλὴν ἢ κακὴν ἐκλογὴν θὰ ἐπέλθῃ ἡ εὐτυχία ἢ δυστυχία ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς, ὅχι μόνον τῶν συζύγων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπογόνων των. Γενικῶς ἡ ἐκλογὴ συζύγου γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει πολλῶν προσόντων ὑλικῶν καὶ ἡθικῶν. Ὑλικά προσόντα εἶναι ἡ σωματικὴ καλλονὴ καὶ τὸ χρῆμα. Ἡθικά δὲ αἱ ὑγιεῖς σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἱκανότητες, ἡ καλὴ καὶ ἡθικὴ οἰκογένεια, ἡ μόρφωσις, ἡ δραστηριότης, ἡ ἀγάπη πρὸς ἐργασίαν καὶ ἄλλα.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐξετίμων ὅχι μόνον τὰ ὑλικά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἡθικά προσόντα τοῦ γάμου. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, ἔδειξε διὰ τῶν ἔργων τῆς πολλὰς καὶ μεγάλας ἀρετάς, ἥτοι ἐξαιρετικὰς φυσιολογικὰς ἰδιότητας, σωματικὰς καὶ πνευματικὰς.